

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری

عنوان:

بررسی نظام‌های حقوقی حمایت از طرح‌های صنعتی

استاد راهنما:

دکتر محمدهادی میر شمسی

استاد مشاور:

دکتر سید حسن میر حسینی

نگارنده:

مهدی افغان

تابستان ۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ: ۹۲/۲/۲۳

شماره: ۲۴،۳۹۲۷

پیوست:

صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تاییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) جلسه دفاعیه پایان نامه

جناب آقای/سرکارخانم: افغان مهدی

رشته: حقوق مالکیت فکری به شماره دانشجویی: ۸۷۲۲۲۰۴۳۰۲

تحت عنوان: بررسی نظام های حقوقی حمایت از طرحهای صنعتی

با حضور هیات داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۹۲/۲/۲۳ تشکیل گردید.

در این جلسه پایان نامه مذکور با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۶،۵

نمره به حروف **شانزده و پنج** را با درجه **خوب** دریافت نمود.

نام خانوادگی و نام استاد	سمت	رتبه علمی	امضاء
آقای میرشمسی محمدهادی	استاد راهنما	استادیار	
آقای میر حسینی سید حسن	استاد مشاور	دانشیار	
آقای بختیاروند مصطفی	استاد ناظر	استادیار	
آقای خالقی ابوالفتح	ناظرشکلی و نماینده تحصیلات	استادیار	

مدیر تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء

معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی

دانشگاه حقوق

نشانی:
قم، جاده قدیم اصفهان،
دانشگاه قم
کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱
تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱
دورنویس:
معاونت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۲
معاونت اداری ۲۸۵۵۶۸۶
معاونت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

تقدیم به:

ساحت پاک و مقدّس اولین مظلومه‌ی هستی و درخشان‌ترین ستاره‌ی عالم بندگی حضرت زهرا(س) به امید گوشه‌ی چشمی.

و هدیه به : درخشان‌ترین جلوه‌ی مهر خدا مادر و گوهر گرانبهاء پدر و شایسته‌ترین همراه و یاورم، به همسر گرامی‌ام به پاس نیکی‌ها و زحمات بی‌دریغش که مشوق من در عرصه‌ی تحقیق بوده ، با تحمّل سختی‌ها و مهربانی‌هایش راه موفقیت را برایم هموار نمود.

« اللَّهُمَّ اخْرِجْنِي مِنَ الظُّلُمَاتِ الْوَهْمِ وَاكْرِمْنِي بِنُورِ الْفَهْمِ اللَّهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ و
انْشُرْ عَلَيْنَا خَزَائِنَ عِلْمِكَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ »
اللَّهُمَّ عَجِّلْ لِي لَوْلِيكَ الْفَرَجَ

تقدیر و تشکر:

از استاد بزرگوار و راهنمای بنده، جناب آقای دکتر محمد هادی میر شمسی که در سیر انجام علمی این تحقیق خالصانه مرا راهنمایی و ارشاد نمودند و استاد مشاور جناب آقای دکتر سید حسن میر حسینی که به واسطه‌ی راهنمایی‌های دلسوزانه و تذکرات نوآورانه مایه‌ی دلگرمی و یاری بنده بوده‌اند، صمیمانه تشکر می‌کنم و از محضر خداوند یگانه توفیق آنها را خواستارم.

چکیده:

طرح‌های صنعتی به عنوان یکی از زیرشاخه‌های نظام حقوقی مالکیت فکری موضوع این نوشتار را تشکیل می‌دهند. طرح‌های صنعتی در تعریفی جامع عبارتند از: هرگونه ترکیبی از رنگ‌ها، خطوط، شکل‌ها چه به صورت سه بعدی، دو بعدی و یا تک بعدی و با استفاده از خطوط، رنگ‌ها یا شکل خاصی که منجر به تغییر ظاهر کالا یا تولید کالایی جدید با ظاهری جدید و متفاوت و یا تغییر در عملکرد و کاربرد کالا همراه با تغییر ظاهری آن کالا که ناشی از طراحی خاص کالا بوده و گامی فنی محسوب شده و مشکل فنی را برطرف نماید و در یک روند صنعتی به عنوان فرآورده صنعتی و یا در یک روند غیر صنعتی به عنوان صنایع دستی تولید و به کار رود طرح صنعتی محسوب می‌شود. طرح‌هایی هم که صرفاً مربوط به ظاهر کالا و تزئینات آن‌ها یا آثاری صرفاً بصری و هنری هستند در صورت عدم شمول این تعریف و حمایت سیستم مالکیت صنعتی در حوزه مالکیت ادبی و هنری (کپی‌رایت) قرار گرفته و حمایت می‌شوند. طرح‌های صنعتی به لحاظ ماهیت چندگانه‌ای که دارند این قابلیت را دارا می‌باشند که از طریق سیستم‌های مختلفی همچون مالکیت صنعتی، کپی‌رایت، علامت تجاری، مدارهای یکپارچه، اسرار تجاری و سیستم رقابت ناعادلانه مورد حمایت واقع شوند منتها هر کدام از این سیستم‌ها با شرایط خاصی به صورت مرحله به مرحله می‌توانند از طرح‌های صنعتی حمایت نمایند. در مرحله ایده‌پردازی و فکر صرف که منجر به بدست آوردن اطلاعاتی خاص در خصوص ایجاد و خلق یک طرح صنعتی می‌شود میتوان از سیستم اسرار تجاری برای پوشش دادن حقوق پدیدآورنده استفاده نمود و در مرحله تکمیل این ایده‌پردازی و پیاده‌سازی ایده بر روی محصول می‌توان از طریق سیستم مالکیت صنعتی و یا سیستم کپی‌رایت استفاده نمود و در قبل از عرضه طرح صنعتی به عموم می‌توان از طریق ثبت تحت سیستم علامت تجاری نیز از آن حمایت نمود و نهایتاً پس از عرضه به بازار در جهت به دست آوردن بازار عرضه و فروش و قابلیت رقابت در بازار و جلوگیری از سوءاستفاده بنگاه‌های تجاری دارای قدرت تجاری اقتصادی مسلط از طریق سیستم رقابت ناعادلانه از بخشی از حقوق دارنده طرح صنعتی حمایت و قابلیت رقابت را به او داد علی‌الحال سیستم‌های یاد شده هر کدام تحت شرایطی خاص در نظام حقوقی ایران قابلیت اعمال خواهند داشت. در بررسی نظام حقوقی ایران با تبیین ابعاد نظری، فنی و حقوقی طرح‌های صنعتی به این نتیجه رسیدیم که نظام مالکیت صنعتی کامل‌ترین نظام برای حمایت از طرح‌های صنعتی از ابعاد مختلف است ولی در راستای تکمیل این حمایت از سیستم‌های دیگری همچون سیستم مالکیت ادبی و هنری و علائم تجاری و اسرار تجاری و سیستم رقابت ناعادلانه به عنوان پوشش دهنده جانبی و چه بسا بصورت همزمان در راستای حمایت حقوقی از طرح‌های صنعتی می‌توان استفاده نمود.

واژگان کلیدی: مالکیت فکری - مالکیت صنعتی - کپی‌رایت - طرح‌های صنعتی .

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

مقدمه	أ
فصل اول: بررسی طرح های صنعتی به لحاظ تعاریف، اقسام و ویژگیها	۷
۱-۱. مفهوم طرح و طرح صنعتی و اقسام آن	۸
۱-۱-۱. مفهوم طرح بطور کلی و اقسام آن	۸
۱-۱-۲. مفهوم طرح صنعتی و ویژگیهای آن	۱۰
۱-۲-۱-۱. تعریف طرح صنعتی و ویژگیهای آن در حقوق داخلی	۱۴
۱-۱-۲-۱-۱. حقوق ایران	۱۴
۱-۲-۱-۲-۱-۱. حقوق سایر کشورها	۲۰
۱-۲-۱-۲-۱-۱. طرح صنعتی در سیستم کامن لا	۲۰
۱-۲-۱-۲-۱-۱. طرح صنعتی در سیستم حقوقی رومی ژرمنی	۲۲
۱-۲-۱-۲-۱-۱. طرح صنعتی در مقررات بین المللی	۲۳
کنوانسیون پاریس (paris convention)	۲۳
موافقت نامه لاهه (Hague agreement)	۲۴
موافقت نامه لوکارنو (Locarno agreement)	۲۵
موافقت نامه تریپس (Trips)	۲۵
۲-۱. اقسام طرح صنعتی	۲۵
۱-۲-۱. طرح صنعتی به لحاظ موضوعی	۲۵
۱-۱-۲-۱. طرح های تزئینی به لحاظ ظاهری و زیبایی شناسی	۲۷
۲-۱-۲-۱. طرح کاربردی به لحاظ عملکرد و کارایی	۲۷
۲-۲-۱. طرح های صنعتی به لحاظ ثبت	۲۸
۱-۲-۲-۱. طرح های ثبت شده	۲۸
۲-۲-۲-۱. طرح های ثبت نشده	۲۹
فصل دوم: بررسی نظام های حمایتی طرح های صنعتی و تعیین نظام برتر	۳۱
۱-۲. نظام های حمایتی موجود	۳۲
۱-۱-۲. نظام های معین (خاص)	۳۲
۱-۱-۱-۲. حمایت از طریق نظام حقوق مالکیت صنعتی	۳۳
۱-۱-۱-۱-۲. ملاک حمایت در نظام حقوق مالکیت صنعتی	۳۳

- ۳۳..... ۱-۱-۱-۱-۱-۲ . به لحاظ ظاهری و زیبایی شناسی
- ۳۳..... ۱-۱-۱-۱-۱-۲ . در سیستم حقوقی داخلی کشورها
- ۳۳..... ۱-۱-۱-۱-۱-۲ . در حقوق ایران
- ۳۵..... ۲-۱-۱-۱-۱-۱-۲ . در حقوق سایر کشورها
- ۳۸..... ۲-۱-۱-۱-۱-۱-۲ . در مقررات بین المللی و منطقه ای
- ۳۸..... ۱-۲-۱-۱-۱-۱-۲ . در مقررات بین المللی
- ۳۸..... ۱-۱-۲-۱-۱-۱-۱-۲ . موافقت نامه های عام شامل طرحهای صنعتی
- ۳۹..... کنوانسیون پاریس (paris convention)
- ۴۰..... موافقت نامه تریپس (Trips)
- ۴۲..... ۲-۱-۲-۱-۱-۱-۱-۲ . موافقت نامه های خاص طرح های صنعتی
- ۴۲..... موافقت نامه لاهه (hague agreement)
- ۴۴..... موافقت نامه لوکارنو (Locarno agreement)
- ۴۵..... ۲-۲-۱-۱-۱-۱-۱-۲ . در مقررات منطقه ای ، دستور العمل اتحادیه اروپا
- ۴۶..... ۲-۱-۱-۱-۱-۱-۲ . طرح های صنعتی به لحاظ موضوعی و کاربردی
- ۴۶..... ۱-۲-۱-۱-۱-۱-۲ . در حقوق ایران
- ۴۸..... ۲-۲-۱-۱-۱-۱-۲ . در حقوق سایر کشورها
- ۵۱..... ۲-۱-۱-۱-۱-۲ . نحوه حمایت و حقوق مترتب بر آن در نظام مالکیت صنعتی
- ۵۱..... ۱-۲-۱-۱-۱-۱-۲ . شرایط حمایت
- ۵۱..... ۱-۱-۲-۱-۱-۱-۲ . شرایط ماهوی
- ۵۸..... ۲-۱-۲-۱-۱-۱-۲ . شرایط شکلی
- ۵۹..... ۲-۲-۱-۱-۱-۱-۲ . حقوق مترتب و ضمانت های اجرایی در نظام مالکیت صنعتی
- ۵۹..... ۱-۲-۲-۱-۱-۱-۲ . حقوق مادی
- ۶۷..... ۲-۲-۲-۱-۱-۱-۲ . حقوق معنوی
- ۶۹..... ۲-۲-۲-۱-۱-۱-۲ . ضمانت اجراهای حوزه مالکیت صنعتی
- ۶۹..... ۱-۲-۲-۲-۱-۱-۱-۲ . ضمانت اجراهای حقوقی، مدنی
- ۷۵..... ۲-۲-۲-۲-۱-۱-۱-۲ . ضمانت اجراهای کیفری، گمرکی
- ۸۳..... ۲-۱-۱-۱-۲ . حمایت از طرح های صنعتی از طریق نظام کپی رایت
- ۸۴..... ۱-۲-۱-۱-۱-۲ . ملاک حمایت به لحاظ ظاهری و زیبایی شناسی
- ۸۴..... ۱-۱-۲-۱-۱-۱-۲ . در حقوق داخلی کشورها
- ۸۴..... ۱-۱-۱-۲-۱-۱-۲ . مقررات داخلی ایران
- ۸۷..... ۲-۱-۱-۲-۱-۱-۲ . مقررات داخلی سایر کشورها
- ۸۹..... ۲-۱-۲-۱-۱-۱-۲ . مقررات بین المللی (اسناد بین المللی بطور کلی)

- ۲-۲-۱-۱-۱-۲. نحوه حمایت و حقوق مترتب بر آن در نظام کپی رایت..... ۹۳
- ۲-۲-۱-۱-۲. شرایط حمایت..... ۹۳
- ۲-۲-۱-۱-۲. شرایط ماهوی..... ۹۳
- ۲-۲-۱-۱-۲. شرایط شکلی..... ۹۴
- ۲-۲-۱-۱-۲. حقوق مترتب و ضمانت های اجرایی در نظام کپی رایت..... ۹۶
- ۲-۲-۱-۱-۲. حقوق مترتب..... ۹۶
- ۲-۲-۱-۱-۲. حقوق مادی..... ۹۶
- ۲-۲-۱-۱-۲. حقوق معنوی..... ۹۹
- ۲-۲-۱-۱-۲. ضمانت های اجرایی حوزه کپی رایت..... ۱۰۲
- ۲-۲-۱-۱-۲. ضمانت اجراهای حقوقی و مدنی..... ۱۰۲
- ۲-۲-۱-۱-۲. ضمانت اجراهای کیفری و گمرکی..... ۱۰۶
- ۲-۱-۲. حمایت از طرح های صنعتی از طریق نظام های نامعین (غیر خاص)..... ۱۰۹
- ۲-۱-۲. حمایت از طریق سیستم دارای ماهیت دو گانه (مالکیت صنعتی - کپی رایت)..... ۱۰۹
- ۲-۲-۱-۲. حمایت از طریق سیستم های حمایتی جانبی..... ۱۱۲
- ۲-۲-۱-۲. سیستم های حمایتی جانبی معین..... ۱۱۲
- ۲-۲-۱-۲. طرح های صنعتی و سیستم علائم تجاری..... ۱۱۲
- ۲-۲-۱-۲. طرح های صنعتی و سیستم مدارهای یکپارچه..... ۱۱۵
- ۲-۲-۱-۲. سیستم های حمایتی جانبی نامعین..... ۱۱۷
- ۲-۲-۱-۲. طرح های صنعتی و سیستم اسرار تجاری..... ۱۱۷
- ۲-۲-۱-۲. طرح های صنعتی و سیستم رقابت ناعادلانه..... ۱۲۴
- ۲-۲. مقایسه نظام ها و تعیین نظام حمایتی برتر در طرح های صنعتی..... ۱۲۷
- ۲-۲-۱. مرز میان نظام های حمایتی طرح های صنعتی..... ۱۲۷
- ۲-۲-۱. نقاط تلاقی و اشتراکات نظام ها..... ۱۲۷
- ۲-۲-۱. نقاط افتراق و تفاوت های نظام ها..... ۱۳۰
- ۲-۲-۲. نظام حمایتی برتر و کاربردی برای سیستم حقوقی ایران..... ۱۳۴
- نتیجه گیری..... ۱۴۰
- فهرست منابع و مآخذ..... ۱۴۲

مقدمه

موضوع پایاننامه حاضر با عنوان بررسی نظام‌های حقوقی حمایت از طرح‌های صنعتی، در راستای به دست آوردن شاکله‌ای کلی از نظام‌های حقوقی که طرح‌های صنعتی می‌توانند در قالب آن‌ها مورد حمایت واقع شوند و رابطه این نظام‌ها با یکدیگر یعنی نحوه شمول یا عدم آن‌ها به حوزه طرح‌های صنعتی و حقوقی که برای دارنده طرح صنعتی در نظر گرفته می‌شود و کلیات این نظام‌ها می‌باشد که خلاصه شده در شش نظام حمایتی شامل نظام مالکیت صنعتی و نظام کپی‌رایت یا مالکیت ادبی و هنری به عنوان دو نظام حمایتی اصلی به صورت جداگانه و یا به صورت دو گانه و مختلط و از سوی دیگر نظام‌های جانبی در شکل معین آن شامل نظام‌های علائم تجاری و مدارهای یکپارچه و در شکل نامعین آن شامل سیستم اسرار تجاری و رقابت ناعادلانه مورد بررسی قرار گرفته است.

آنچه که بعنوان سوال در این خصوص مطرح است اول اینکه شیوه‌های حمایت از طرح‌های صنعتی در حقوق ایران چیست و چگونه است و تا چه حدی با مقررات بین‌المللی همسویی دارند و دوم شیوه‌های مناسب برای حمایت از طرح‌های صنعتی به گونه‌ای که منافع مالک و جامعه را تامین نماید چیست.

در این راستا فرضیاتی مطرح بود که ذیلاً بدانها اشاره می‌شود.

۱- نظام حقوقی ایران شامل سیستم دوگانه حمایتی بوده ولی مرز روشنی میان این سیستم‌ها وجود ندارد همچنین در این حوزه مجزا از دیگر کشورها نبوده و در برخی کشورها از جمله انگلیس و فرانسه نیز سیستم دوگانه حاکم است.

۲- سیستم حمایتی مالکیت صنعتی برای حمایت از این آثار از لحاظ موضوعی و احکام خاص این حوزه جهت تشخیص و اعمال مقررات و حمایت دارای ارجحیت می‌باشد.

در این بررسی‌ها تلاش شده طرح‌های صنعتی به لحاظ ماهوی و موضوع شناسی مورد مطالعه قرار گیرد و این که در این نمودار و در نظام حقوقی ایران چه جایگاهی را دارا می‌باشد و شیوه‌های حمایتی هر کدام از این سیستم‌ها، همچنین شیوه‌های حمایتی که در نظام حقوقی ایران

مطرح است بررسی و در کنار آن به مقررات دیگر کشورها و اسناد بین‌المللی و کنوانسیون‌های مربوط به طرح‌های صنعتی چه در حوزه کپی‌رایت و چه در حوزه مالکیت صنعتی پرداخته شده که نهایتاً این نتیجه حاصل میشود که کدام یک از شیوه‌ها یا نظام‌های مورد بررسی برای حمایت از طرح‌های صنعتی منافع مالک و جامعه را تأمین می‌نماید و تقریباً مرز میان این نظام‌ها چگونه است. البته همچنانکه ذکر شد تکیه اصلی بررسی‌های صورت گرفته بر روی حقوق ایران بوده و تلاش شده از حقوق دیگر کشورها مثل فرانسه از سیستم حقوقی رومی ژرمنی و انگلیس از سیستم حقوقی کامن‌لا به لحاظ پیشرو بودن این دو کشور در مقررات مالکیت فکری و تقریباً جامع بودن مقررات آن‌ها در این حوزه نیز بهره برده شود و در نهایت به این نتیجه می‌رسیم که سیستم مالکیت صنعتی در نظام حقوقی ایران برای حمایت از طرح‌های صنعتی به لحاظ موضوعی و احکام خاص این حوزه جهت تشخیص و اعمال مقررات و حمایت دارای ارجحیت است البته بررسی همه جانبه‌ی نظام‌های یاد شده بالا بیانگر این است که در هر مرحله‌ی از پدید آمدن طرح تا پیاده‌سازی بر روی محصول مرحله به مرحله قابلیت حمایت از طریق هر کدام از این سیستم‌ها را خواهد داشت.

علی‌ایحال با توجه به رویکرد این پژوهش در بررسی سیستم‌های حمایتی طرح‌های صنعتی و تفکیک بین این سیستم‌ها در حوزه حمایتی و نحوه اعمال و مزایا و معایب هر کدام از آن‌ها در میان پژوهش‌های انجام شده می‌توان اظهار کرد که پژوهشی با این رویکرد موجود نمی‌باشد. علیهذا پژوهشهایی در زمینه طرح‌های صنعتی از جنبه نحوه حمایت و حقوق مترتب به آن به شیوه‌های مختلف انجام شده که اغلب رویکرد بین‌المللی و با توجه به حقوق دیگر کشورها بوده و سیستم حقوقی ایران نیز با توجه به این که قانون خاص در این حوزه در زمان تهیه این پژوهشها وجود نداشته مورد توجه کامل قرار نگرفته است لذا پس از تصویب قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ و آیین‌نامه اجرایی آن در ۱۳۸۷ به طور جدی به این موضوع پرداخته نشده که در این پروژه تلاش در بررسی این حوزه با توجه به قانون خاص آن و سیستم‌های حمایتی مربوطه و تفکیک آن‌ها از جهت تعیین سیستم کاربردی در این حوزه و چگونگی حمایت از این پدیده‌ها در نظام حقوقی ایران شده است.

آن چه که به نظر می‌رسد در خصوص طرح صنعتی باید مورد توجه قرار گیرد انگیزه‌ای است که کشورها را به این سمت کشانده که سیستمی برای طرح‌های صنعتی تعریف کرده و مورد حمایت قرار دهند و به طور کلی این انگیزه‌ها و منافع بوده که باعث شده عناصر و قیودی در تعریف طرح‌های صنعتی مد نظر قرار داده و مورد بحث قرار گیرد که در ادامه به مرور مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

در خصوص تاریخچه طرح‌های صنعتی می‌توان گفت که حمایت از طرح‌های صنعتی بعد از دوران انقلاب صنعتی مورد توجه قرار گرفته است چرا که در این دوره کالاها از تولید دستی و تکی و محدود خارج گشته و به شکل انبوه تولید می‌شدند. و با گسترش دامنه این تولیدات رقابت میان تولیدکنندگان افزایش می‌یافت و مسائل مربوط به بازاریابی و جلب مشتری تولیدکنندگان را به این سو سوق می‌داد که محصولات با ظاهری زیباتر و چشمگیرتر و جذابتر برای مشتری تولید نمایند تا بازار فروش را در اختیار بگیرند و باید توجه داشت که به وجود آمدن چنین تفکراتی در مرحله دوم انقلاب صنعتی رخ داده بود چرا که در وهله اول تمام توجهات تولیدکنندگان به تولید هر چه بیشتر و انبوه تر بود نه کیفیت یا زیبایی کالای تولیدی چرا که تولیدکنندگان انگشت شمار و محدود بودند، در مرحله دوم که با افزایش تولیدکنندگان روبرو بود آن چه که مورد توجه قرار گرفت کیفیت کالاهای تولیدی بود. تولیدکننده‌ای که کالای با کیفیت تر تولید می‌کرد بازار فروش را در اختیار می‌گرفت. بعد از این مرحله نظریه مربوط به زیبایی ظاهری کالاها مورد توجه قرار گرفت. کالاهایی که به شکل انبوه تولید می‌شد و کیفیت خوبی نیز داشت ولی رقبایی وجود داشتند لذا برای کسب بازار شروع به زیبا کردن و چشمگیر کردن و متفاوت جلوه دادن کالاها در عین حفظ ویژگی‌های قبلی نمودند که نهایتاً مواجه با کپی برداری دیگر تولیدکنندگان شد و منازعاتی که در این حوزه رخ داد منجر به پدید آمدن این تفکر گشت که این حوزه نیازمند حمایت دولتی یا به اصطلاح حقوقی است چرا که تولیدکننده محصول زیباتر برای به دست آوردن و تولید چنین محصولی هزینه کرده است، هزینه فکری برای متفکر و پدید آورنده اثر یعنی طراح و هزینه مالی برای کسی که پرداخت کننده این حقوق بوده یعنی تولیدکننده. بعنوان مثال، چاپ

یک اثر نقاشی مربوط به یک هزمند مشهور بر روی یک محصول (کالا) که باعث جلب توجه مشتری و کسب بازار و رقابت می‌شود.

علی ایحال ابتدا تأ فلسفه حمایت از طرح‌های صنعتی به اینگونه در ذهن افراد شکل گرفت و به مرور زمان منجر به حمایت‌های حقوقی حداکثری از این پدیده‌ها شد، که در قالب قوانین مختلف داخلی، رویه‌های قضایی و موافقت‌نامه‌های دو یا چند جانبه و معاهدات بین‌المللی و تأسیس سازمان‌های بین‌المللی در حوزه مالکیت فکری که طرح‌های صنعتی زیر مجموعه آن می‌باشد تجلی یافته است.

مواردی که در بالا ذکر شد تقریباً همگی جنبه اقتصادی و سودآوری دارند ولی باید توجه داشت که امروزه در دنیای معاصر نظام مالکیت فکری به طور کلی و تبعاً طرح‌های صنعتی که موضوع اخص این پژوهش است علاوه بر ابعاد پیچیده حقوقی، دارای ابعاد و مباحث عمیق سیاسی نیز شده است چرا که دانش و فناوری با قدرت سیاسی پیوند خورده و وسعت دانش بیانگر میزان توانایی، قدرت و اقتدار دولت‌ها قلمداد می‌گردد، از طرف دیگر کشورهای توسعه نیافته یا در حال توسعه به شدت دنبال دستیابی به توسعه علمی و دانش روز هستند و به همین جهت کمتر خواهان حمایت بین‌المللی از مالکیت‌های فکری می‌باشند. این نکته فراموش نشود که مبنا و ریشه چنین حقوق و تفکراتی کشورهای پیشرفته می‌باشد که به دنبال حفظ سلطه و نفوذ و منافع خود در سطح دنیا هستند از همین رو موضوع مالکیت فکری در صحنه بین‌المللی جنبه سیاسی یافته و موجب کشمکش‌های فراوان حقوقی میان دولت‌های فقیر و غنی گشته است که نشانه بارز آن در تحولات معاهدات بین‌المللی و بازنگری‌ها و تغییرات آن‌ها به چشم می‌خورد.^۱

علی ایحال با توجه به این که طرح‌های صنعتی از جمله آثاری هستند که در جوامع امروزی توجه ویژه‌ای به آن‌ها به لحاظ کالا و محصول می‌شود و لی متأسفانه در میان پژوهشگران حقوقی و غیر آن در ایران توجهی خاص به این آثار نشده و تقریباً خیلی کم به صورت جدی به این آثار در قالب کتاب و پایان‌نامه و مقاله پرداخته شده و به نظر می‌رسد به خاطر این کم‌لطفی

۱. مبانی مالکیت فکری، محمود حکمت‌نیا، نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ دوم ۱۳۸۷ ص ۲۱

پژوهشگران و علماء و اساتید است که به لحاظ قانونی هنوز هم دارای کمبودهایی در حوزه طرح‌های صنعتی هستیم این در حالی است که در کشورهای دیگر علی‌الخصوص اروپایی و آمریکا به این امر با دقت و تخصص خاص پرداخته شده و نتیجه‌ی این دقت و پژوهش تدوین قوانین و مقرراتی بوده که هم حقوق جامعه و هم حقوق پدیدآورنده را تا حد زیادی برآورده ساخته نمونه‌ای از این قوانین، قانون مالکیت فکری فرانسه و قوانین متعدد انگلستان است که به صورت کاملاً تخصصی به طرح‌های صنعتی پرداخته‌اند امید است با مقایسه این قوانین از جنبه‌های مختلف با قوانین موجود ایران کمبودها و نقاط خلاء شناسایی و در آینده تکمیل گردد چرا که در جهان امروزی پیشرفت یک جامعه در گرو تولید فکر و اندیشه و ایده‌پردازی‌های نو و جدید و ابداعات مفید و کارگشا است. اکثر جوامع پیشرفته این حقوق را تاکنون درک کرده‌اند و با تدوین مقررات و قوانین داخلی و در راستای این حرکت ملی با تدوین مقررات بین‌المللی در قالب موافقت‌نامه‌های دو یا چند جانبه یا کنوانسیون‌های مختلف در این حوزه‌ها تلاش می‌کنند تا خود را به جایگاهی برسانند که عملاً تولیدکننده فکر و اندیشه باشند و برای جهانیان ایده و ابداع و اختراع و گامی جدید ارائه دهند، نه اینکه تولیدکننده محصولات مادی باشند به عبارت دیگر کشورهای پیشرفته در حال حاضر مرحله تولید مادی محصولات را در حال سپری کردن هستند یعنی با فهم این که کشورهای شرقی و آسیایی اکثراً در حال رشد به عنوان تولیدکننده عمده در جهان هستند لذا در مقابل چنین تولیدکنندگانی امکان رقابت بسیار سخت است و امکان حفظ قدرت انحصاری در دنیا رو به زوال خواهد رفت لذا خود را آماده گذر از مرحله تولید کالا به مرحله تولید فکر و اندیشه و ایده و ابداع و خلاقیت و نوآوری اغلب در حوزه‌های صنعتی و یا در حوزه ادبی هنری کرده‌اند که به دنیا ارائه دهند فکر باشند و با تدوین این مقررات هوشمندانه داخلی و بین‌المللی در صدد صیانت و حفاظت کامل از فکر و اندیشه و ایده‌های تولیدی خود هستند و کشورهای هم که خواستار پیشرفت و توسعه می‌باشند میبایست به این مقولات توجه ویژه‌ای داشته و برنامه‌ریزی دقیقی در این حوزه نمایند.

لذا به این لحاظ سیستم حقوقی ایران در حوزه مالکیت صنعتی و تخصصاً طرح‌های صنعتی مورد بررسی قرار گرفته که نقاط ضعف و قوت آن شناسایی و سیستمی توسط قانونگذار ارائه گردد که در راستای ایجاد کشوری باشد که تولیدکننده فکر و ایده است نه کشوری که تولیدکننده محصول بوده و صرف بازار اقتصادی فروش آن محصول برای آن اهمیت دارد. فلذا کارکرد این پژوهش در صورتی به خوبی نمایان می‌شود که خواننده به طور کامل تمامی بخش‌ها را مرتب مورد مطالعه قرار دهد تا در انتها بتواند شاکله‌ای جامع از حوزه طرح‌های صنعتی به دست آورد و اگر نه مراجعه به یک بخش یا قسمت شاید اطلاعاتی مربوط به آن بخش را به خواننده ارائه کند ولی کلیتی که در رابطه با طرح صنعتی باید در ذهن او شکل گیرد و بتواند قضیه را خوب تحلیل و نتیجه بگیرد به دست نخواهد داد.

فصل اول:

**بررسی طرح‌های صنعتی به لحاظ
تعاریف، اقسام و ویژگیها**

با توجه به تعریف و ماهیت طرح‌های صنعتی، انواعی برای آن در نظر گرفته میشود که هر کدام دارای ویژگیها و تعاریف خاص خود می باشد و بنابر ماهیت متفاوتشان حقوق مترتب بر آنها و شرایط حمایتی متفاوتی در نظر گرفته میشود از سوی دیگر نیز هر کدام از این انواع، کاربردهای خاص خود را دارا میباشد. علی ایحال در این قسمت تلاش شده است انواع طرح‌ها و تعاریف و معیارهایی که برایشان مطرح است و نهایتاً حمایتی که از آنها میشود در حقوق ایران و سیستم حقوقی دیگر کشورها و اسناد بین المللی مورد بررسی قرار گیرد.

۱-۱. مفهوم طرح و طرح صنعتی و اقسام آن

۱-۱-۱. مفهوم طرح بطور کلی و اقسام آن

طرح به طور کلی عبارت است از تصاویر و اشکال عینی یا ذهنی تجسم یافته که به اشکال مختلف عینیت و تجسم یافته‌اند، یعنی به شکل نقش و نگار بر روی کاغذ یا جسم ملموس پیاده شده است چه توسط انسان چه توسط دستگاه و ماشین و یا به صورت مجازی در عالم مجازی مثل کامپیوتر و دیگر تجهیزات که در آنها تجلی یافته و نمایان گشته به نوعی که قابل رؤیت است و می‌توان آن را دید و استفاده کرد یعنی بازآفریدن تصاویر و اشکال.

طرح در یک تقسیم بندی کلی به طرح‌های ترسیمی^۱ و طرح‌های کاربردی^۲ تقسیم می‌شوند. به طور کلی طرح‌های ترسیمی معمولاً برخاسته از احساسات و بیانگر ذهنیات و احساسات و تفکرات طراح است که اغلب نقاشی‌ها و تصاویر طبیعت، انسان، حیوانات و... از این نوع هستند که طراح از ذهنیات درونی و احساسات خود استفاده کرده و با ابداع خود طرح را بر روی کاغذ و یا هر چیز دیگری نمایان می‌سازد و در حالت کلی این طرح به نوعی نیست که بتوان از روی آن کالایی ساخت یعنی با این هدف ترسیم نشده و جنبه‌های کاربردی در آن مدنظر نیست مثل آثار گرافیکی، عکس، مجسمه، طرح‌های معماری که قابلیت استفاده در تولیدات صنعتی نداشته و به عنوان آثار هنری مطرح و مورد حمایت هستند.

البته باید توجه داشت که این آثار در شرایط کنونی شان یعنی حالتی که عکس هستند یا طرح گرافیکی هستند در این حوزه قرار می‌گیرند و در صورتی که پس از طی مراحل و روندی

۱ - Drawing

۲ - Design

خاص تبدیل به کالا شوند یعنی مثلاً از حالت یک عکس استفاده و عروسکی ساخته شود در این شرایط این عروسک طرح صنعتی خواهد بود نه خود عکس. لذا خود عکس و طرح در همان حوزه هنری و ترسیمی باقی می ماند، چرا که خود طرح (عکس ترسیم شده) این قابلیت را نداشته و پس از تغییرات و محاسبات و مراحل مختلف و به طور کلی با الهام از آن عکس کالا (عروسک) تولید شده است.

در مقابل، طرح های کاربردی قرار دارند که طبق یک سری اصول و قواعد فنی و به صورت مرحله به مرحله ترسیم شده و طراحی گشته است که در نهایت در یک روند خاص، معمولاً صنعتی و گاهاً دستی (صنایع دستی) تبدیل به کالا خواهد شد.

پس طرح کاربردی برخلاف طرح ترسیمی از ابتداء ترسیم، بر مبنای یک سری اصول و قواعد از پیش تعیین شده (معمولاً فنی) جهت پیاده سازی طرحی بر روی کالا پیش بینی شده و ترسیم و طراحی می شود، مثل طرح یک خودرو که اگر بر مبنای اصول طراحی صنعتی ترسیم شده باشد می توان با استفاده از آن، کالایی با همان مشخصات موجود در طرح ایجاد کرد ولی اگر این اصول کاربردی در ترسیم طرح رعایت نشده باشد این طرح به همان حال باقی مانده و بر روی یک شیء و ماده ی مجسم در نخواهد آمد و نتیجتاً به عنوان یک اثر هنری بر اساس نظام حقوق مالکیت ادبی و هنری حمایت خواهد شد.

علی هذا با توجه به تفاوت ماهویی که طرح کاربردی با ترسیمی دارد و این که ریشه و مبنای آثار هنری طرح های ترسیمی است نه کاربردی فی الواقع نظام حمایتی و سیستم متفاوتی برای حمایت از هر کدام از این طرح ها لازم و ضروری به نظر می رسد.

به طور کلی این گونه می توان بیان کرد که طرح ترسیمی شکل متجلی شده ذهن انسان است و بازنویسی یک شکل عینی یا مجسم ساختن یک شکل یا تصویر ذهنی می باشد و طرح کاربردی با تعریفی که از آن ارائه شد طرحی است که عمدتاً کاربری صنعتی داشته باشد و در دو نوع، طرح تزئینی و طرح ساختاری تقسیم می شود. در طرح تزئینی شکل ظاهری کالا بیشتر مدنظر است ولی طرح ساختاری بیشتر جنبه کاربردی و ساختار کالا را در بر می گیرد که خود به دو قسمت: مدل اشیاء مفید^۱ و طرح های کاربردی در مفهوم خاص آن یعنی طرح هایی که در عین تغییر در ظاهر آن ها در کاربرد و عملکرد و چپش آن ها نیز تغییرات و نوآوری هایی وجود دارد یعنی در

۱ – utility model

عین توجه به ظاهر محصول و کالا عملکرد آن نیز مدنظر بوده است، که در قالب طرح کاربردی مطرح و مورد حمایت هستند.

نهایتاً می‌توان بیان کرد که طرح ترسیمی (Drawing): شامل برداشت‌های شخصی یا تجربه‌های آزاد طراح از موضوعات گوناگون با بیان مستقل و به روش‌های متنوع می‌باشد. مانند تابلو نقاشی و طرح کاربردی (Design): شامل مراحل ترکیب عناصر بعد و فضا بر پایه اصول طراحی است و جنبه کاربردی دارد مانند طراحی لباس، طراحی یک خودرو، عروسک و... در هر حال کاربرد صنعتی داشتن به معنای قابلیت اجرا بر روی کالای صنعتی وجه تمایز طرح کاربردی از طرح ترسیمی است.

۱-۱-۲. مفهوم طرح صنعتی و ویژگیهای آن

در این قسمت مفاهیم مختلفی که برای طرح صنعتی در منابع مختلف ارائه شده و تعاریفی که بیان گشته بررسی شده و قیود و ویژگی‌های هر کدام متناسب با بضاعت مطلب و نویسنده بررسی و نهایتاً سعی خواهد شد تعریفی جامع و مانع ارائه گردد.

متناسب با موضوع بهتر است قبل از بیان تعاریف مربوط به طرح‌های صنعتی به عنوان مبنای ایجاد طرح صنعتی تعریفی از طراحی صنعتی ارائه گردد.

گفته می‌شود اولین تعریف رسمی از طراحی صنعتی در سال ۱۹۶۹ در گردهمایی انجمن بین المللی جوامع طراحان صنعتی بدین نحو بیان شده است: «طراحی صنعتی فعالیتی خلاق در دوره‌های مختلف است که ویژگی‌های قراردادی کالای صنعتی را شامل می‌شود. در بررسی ویژگی‌های قراردادی کالا نه تنها به مفهوم خصوصیات بیرونی آن بلکه بیشتر به رابطه ساختاری موجود در یک کالا یا سیستمی از کالاها پی می‌بریم که به صورت مجموعه‌ای واحد از دیدگاه تولیدکننده و مشتری عمل می‌کند»^۱.

در این تعریف به جنبه تولید و سودآوری توجه شده و به خصوصیات طرح صنعتی به طور روشن اشاره نکرده ولی با این حال می‌توان از درون این تعریف، تعریفی از طراحی که طراح ترسیم می‌کند و مورد استفاده صنعت قرار می‌گیرد و باعث تحول و زمینه رشد و پیشرفت و حفظ بازار و مشتری می‌شود را استخراج و مورد بررسی قرار داد. در این تعریف فاکتورهایی برای یک

۱. جان هکت، تاریخچه طراحی صنعتی، ترجمه غلامرضا رضایی نصیر، تهران، سمت ۱۳۷۶ ص ۳

طرح در نظر گرفته شده است این که طرح صنعتی اثری خلاقانه است و طی مراحل و به صورت مرحله به مرحله ایجاد شده ، به عبارت دیگر روند صنعتی که این طرح خلاقانه به صورت مرحله به مرحله پیش رفته و تکمیل شده و بر روی کالا پیاده شده است مد نظر بوده ،همچنین ویژگی های یک کالای صنعتی را بیان می کند یعنی مشخصات و مختصات یک کالای صنعتی و این که هم شکل بیرونی طرح یعنی ظاهر آن مدنظر بوده و هم رابطه ساختاری طرح یعنی قسمت فنی آن که در کالا پیاده شده و این مبحث فنی و جنبه فنی در یک یا چند کالا در کنار هم که در کل ظاهر بیرونی و عملکرد داخلی به طور یک کل واحد مدنظر تولید کننده و مشتری بوده است.

تعریف ارائه شده مشخصات طرح و اثری می تواند باشد که در آن زمان مدنظر این انجمن بوده و به عنوان طرح صنعتی قبول داشته و طراح این نوع طرح ها را طراح صنعتی می نامیدند.

سازمان جهانی مالکیت فکری و ایپو^۱ به عنوان متولی امر حقوق مالکیت فکری در جهان و به عنوان مرجعی جهانی در یکپارچگی و هماهنگی جهانی این حقوق و مرکزی که بتوان در خصوص زیر شاخه های این رشته از حقوق به لحاظ ارائه تئوری حقوقی و ویژگی های حقوقی اطلاعات کاملی بدست آورد نبوده و در حوزه طرح های صنعتی نیز تعریف چندان روشن و کاملی ارائه نمی کند و آن را به سیستم های حقوقی داخلی کشورها واگذار کرده و صرفاً تعریفی عمومی و کلیاتی در حد شناسایی این نوع از حقوق ارائه مینماید.

تعریف عمومی که سازمان و ایپو از طرح صنعتی به آن بسنده کرده بدین گونه است: «خصوصیات مربوط به شکل، ساختار، نقش و تزئینات به کار رفته در یک کالا به واسطه یک فرایند صنعتی به نحوی که در کالا ایجاد جذابیت و چشم نوازی نماید»^۲.

در این تعریف عناصر مختلفی در نظر گرفته شده است که در یک اثر اگر به طور کلی این عناصر و ویژگی ها وجود داشته باشد طبق این تعریف جزء طرح های صنعتی محسوب می شود. در تعریفی دیگر که و ایپو منتشر نموده بیان شده است که طرح صنعتی همان چیزی است که باعث جذابیت یک اثر می شود و باعث اضافه شدن ارزش اقتصادی و تجاری آن محصول و افزایش عرضه آن در بازار.^۳

۱ - WIPO - World Intellectual Property Right Organization

۲ . Wipo.int/designs/en/about۲/۷/۲۰۱۱

۳ . ibid